

PREDGOVOR

Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj – prosinac 1993.) deseta je knjiga u seriji koju je pod naslovom “Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti”, od 2007. počeo objavljivati Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje Centar). U knjizi su predstavljeni dokumenti iz arhivskoga gradiva “Republike Srpske Krajine” (RSK) koji se čuvaju u Centru i drugim arhivskim ustanovama u Republici Hrvatskoj. Objavljeni su kronološkim slijedom s potrebnim znanstvenim aparatom. Najveći dio dokumenata nastao je djelovanjem tijela civilne vlasti “Republike Srpske Krajine” i govori o odlukama političkoga vodstva pobunjenih Srba u Hrvatskoj te o svakodnevi na tada okupiranom dijelu Republike Hrvatske. Svi navedeni dokumenti prepisani su, a njihovi originali ili preslike originala u posjedu su Centra. Prilikom prijepisa dokumenata izvršene su nužne transkripcije radi njihove bolje čitljivosti. Veći zahvati u tekstu naznačeni su stavljanjem teksta u uglatu zagradu, a u bilješkama je upozoreno na dijelove dokumenata koji su u izvorniku oštećeni i na dijelove koji su izostavljeni. Jednako tako, radi boljeg razumijevanja, u bilješkama su navedena imena ili prezimena sudionika koja se ne spominju u dokumentu ili podaci o drugim dokumentima i literaturi u kojima se spominje isti događaj. Dokumenti u ovoj knjizi pokazuju stajališta njihovih stvaratelja, odnosno autora, te zbog mnogobrojnih neistina i pogrešnih interpretacija povijesnih događaja zahtijevaju opširniju kritičku raščlambu.

Primjerice, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj lagalo je da je u “Hrvatskoj 1991., pre uspostave HDZ vlasti, živelo oko 30% ili 1.200.000 Srba”, a ne 468.000 ili 11% u ukupnom broju stanovništva, kako to ističu statistički podaci Hrvatske, da “danas u RSK živi pola miliona ljudi”, da su Hrvati “koristili svoju samoupravu u bivšoj Jugoslaviji, prikrivali istinu i falsifikovali sve popise stanovništva od 1945. do 1991. godine”, da su “Tuđman i njegovo vrhovništvo sačinili pakleni plan poništenja Srba sa ovih prostora i to po programu koji je prije 150 godina utemeljen, a koji glasi: jednu trećinu Srba protjerati, jednu trećinu Srba nasilno pokrstiti i jednu trećinu Srba fizički likvidirati”, da je “Franjo Tuđman odredio ogromne plate (Srbima u) policiji u protuvrijednosti od dvije hiljade DM umjesto 100 DM, s ciljem da se guše pobune Srba”, da je “Franjo Tuđman 1990. pokušao da otme Srbima teritorije na kojima žive”, da su Ustavom RH iz 1990. Srbi postali “građani drugog reda” i “izbačeni iz Ustava RH”, čime je nastavljena “stara politika protjerivanja i ubijanja Srba”.

Predstavnici “RSK” tvrdili su da je “srpski narod jedan od najstarijih naroda i da su Srbi u Krajini živeli tri veka pre turske najezde na Balkan, a da je zvanična istorija objašnjavala da su Turci iz Krajine proterali Hrvate i doselili Srbe iz Srbije”, da je “sa teritorije sadašnje Hrvatske proterano 300.000 Srba, a da je broj Hrvata koji je napustio RSK zanemariv u odnosu na ovaj broj proteranih Srba iz Hrvatske”, da su “Srbi dali saglasnost da svoje teritorije unesu u Hrvatsku, ali da njene granice ne prekidaju veze među Srbima u Jugoslaviji”.

Netočnim i povijesno neutemeljenim navodima obiluje pismo “ministra vanjskih poslova RSK Slobodana Jarčevića” Margaret Thatcher 9. prosinca 1993., u kojem protestira zbog njezina prijedloga za pooštrenje sankcija i upotrebu sile protiv Srba. U pismu se navodi da su “teritorije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske Krajine još u srednjem veku bile srpske državne teritorije, da je srpski otpor dominaciji pape u srednjem veku inspirisao protestantizam i pobornike anglikanske crkve”, da u Drugom svjetskom ratu, “kad je cela Evropa bila pod nacističkom čizmom, Britanci na Kontinentu nisu imali većeg saveznika od Srba”, da su “na teritorijima bivše Hrvatske i bivše Bosne i Hercegovine Hrvati i Muslimani od 1941. do 1945. ubili 1.200.000 Srba, da po međunarodnom pravu, teritorije na kojima se desio genocid ne mogu biti dodeljene drugom narodu, posebno ne Muslimanima i Hrvatima – počiniocima ratnih zločina” (po tom kriteriju, kojem entitetu u BiH bi danas trebala pripadati Srebrenica?), da je “Vukovar sa okolinom uvek bio sa većinskim srpskim stanovništvom” (što nije tačno jer je 1991. općina Vukovar imala 84.189 stanovnika: 36.910 ili 43,8% Hrvata, 31.445 ili 37,4% Srba, itd., a grad Vukovar imao je 44.369 stanovnika: 21.065 ili 47,2% Hrvata, 14.425 ili 32,3% Srba, itd.), da je JNA “u vreme borbi oko Vukovara imala manje od 50% Srba u vojničkom i

oficirskom sastavu, a da su ostalo bili Muslimani, Hrvati, Slovenci, Makedonci itd., da su tom armijom komandovali uglavnom Hrvati, Slovenci i Makedonci, da je i jugoslavenski ministar odbrane Veljko Kadijević bio Hrvat” (što nije točno, jer je Kadijević Srbin iz Hrvatske, a gotovo svi zapovjednici jedinica koje su napadale Vukovar bili su Srbi ili Crnogorci), da je “JNA zastala na Suvokvaru i rušila ga prema naredbi Franje Tuđmana (!), kako bi gubila vreme, da bi Hrvati mogli očistiti zapadnu Slavoniju od Srba”, i još mnoge, blago rečeno, nesuisle tvrdnje. Posebno nevjerojatna laž izrečena u tome pismu je da su Saveznici 1944. bombardirali samo gradove u Srbiji, a da ni jedan grad u Hrvatskoj i Sloveniji nije taknut (!), a postoje brojne fotografije i snimke razorenih hrvatskih gradova (Zagreb, Split, Šibenik, Zadar, Knin, Senj, Rijeka, Pula, Karlovac, Slavonski Brod, Vinkovci i drugi gradovi) u kojima je od bombi izbačenih iz savezničkih zrakoplova u Drugom svjetskom ratu poginulo više od 5000 stanovnika.

Predstavnici ”RSK” svjesno su obmanjivali predstavnike UN-a i kad su im rekli “da je u Zadru u svibnju 1991. uslijedila ‘Kristalna noć koja pokazuje raspoloženje hrvatskog naroda prema Srbima u toku samo jednoga dana’”, jer su prešutjeli da je to bila reakcija na ubojstvo hrvatskoga policajca Franka Lisice u zaleđu Zadra 2. svibnja 1991., istoga dana kad su srpski ekstremisti u Borovu Selu ubili još 12 hrvatskih policajaca.

Takve laži trebale su vodstvu pobunjenih Srba u Hrvatskoj da bi uvjeralo domaću i svjetsku javnost da “Hrvati i Srbi ne mogu živjeti zajedno (nego samo kao komšije)” i da “Republika Srpska Krajina ne može pristati na nikakvu drugu opciju izuzev na samoopredjeljenje”, te da su srpsko – hrvatski odnosi “vjekovima bili problem” i da “nakon ponovljenog genocida nema više nijednog Srbina u RSK koji želi živjeti u RH”. Iako je međunarodna zajednica odbila priznati “RSK” kao samostalnu državu, njezino vodstvo uvjeravalo je Srbe u “Krajini” da “svet menja sliku o RSK”, navodeći da je zamjenik ministra vanjskih poslova Ruske Federacije Vitaly Churkin Srbima u Hrvatskoj “pre tri meseca nudio autonomiju u Hrvatskoj, a pre mesec dana državu u državi”, pa su se ponadali da će “još evoluirati i da će im, nakon nova tri meseca, čestitati na nezavisnoj RSK” (dok. br. 43). “Sekretar Vlade RSK” Savo Štrbac ustvrdio je “da je za Hrvata najbolji Srbin ako je mrtav Srbin i da zbog toga Srbi ne žele živjeti u državi koja bi se zvala Hrvatska”. “Komandant Glavnog štaba SVK” general Mile Novaković poručio je da “suživot” s Hrvatima nisu prihvatili “niti to po bilo koju cenu nameravaju”, da “RSK postoji i ne želi prestati postojati, da nikad neće biti dio Hrvatske, jer je SVK, odnosno naoružan narod, riješen da se zato bori, te da Srbi mogu u Europu preko Pariza, ali ne preko Zagreba” (dok. br. 31). Vodstvo “RSK” podržavalo je Vanceov plan zato što on “nije prejudicirao političko rješenje”, no smatrali su da UNPROFOR treba pomoći “u civilizacijskom razlazu”, ističući da je Srbima “rata dosta, ali da neće prihvatiti život u zajedničkoj državi pa makar ratovali 10 godina”.

Istodobno, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj nije odustalo od namjere ujedinjenja sa Srbima u BiH i stvaranja “velike Srbije”. S ciljem za “skoro ujedinjene dvije države” održavane su zajedničke sjednice “Vlada i dužnosnika Republike Srpske (područje BiH) i Republike Srpske Krajine (područje RH)”. Primjerice, na sjednici održanoj 19. srpnja 1993. u Kninu sudjelovali su: “predsjednik RSK Goran Hadžić, predsjednik Skupštine RSK Mile Paspalj, predsjednik Vlade RSK Đorđe Bjeđević, predsjednik RS Radovan Karadžić, predsjednik Skupštine RS Momčilo Krajišnik, predsjednik Vlade RS Vladimir Lukić, vladika dalmatinski Longin i predsjednik SO Knin Milan Babić”. Datum željenoga ujedinjenja ovisio je o političkim prilikama. Dok je UNPROFOR imao mandat, ujedinjenje se nije počinjalo, jer su pobunjeni Srbi u RH smatrali da su time njihovi interesi osigurani. Stoga su prijetili da će se, ako ne dođe do produžetka mandata UNPROFOR-a, odmah ujediniti sa Srbima u BiH u “novu srpsku državu (Ujedinjena Republika Srpska)”. Govorili su da bi “po prirodnim resursima to bila jedna od bogatijih zemalja, da RS ima 1.700.000 – 1.800.000 stanovnika i pšenice, krompira, ulja i duvana i više nego što treba, a RSK ogromne resurse žita, nafte, drvne mase, uglja, hidropotencijal, itd.”

No, vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj bilo je svjesno da “u ovom trenutku prema trećim državama može nastupati samo Republika Srpska, jer joj je dana mogućnost državnosti”, a da “RSK” to nema, ali da se “sve više prihvaća kao realnost u svijetu”, te da je “mjesto RSK u grupi nasljednika SFRJ”. Zato se zalagalo za “zajednički nastup s Republikom Srpskom” prema svijetu, smatrajući da bi “sjedište Ministarstva vanjskih poslova RSK još trebalo biti u Beogradu, a da bi tako trebalo biti i kad se ujedine, s tim da u Banja Luci i Kninu trebaju biti odjeljenja”. Jednako tako, isticalo se da je “SVK po zvaničnim

aktima SRJ dio vojske Jugoslavije, a Republika Srpska je u drugačijem položaju” te da se “po pitanju vrhovnog komandanta i vojne problematike mora surađivati sa vojskom SRJ”.

Prevladavalo je mišljenje da je “sada vrijeme da Srbi ostvare svoj cilj”, jer da nikad više neće imati takvu priliku, te da 20. srpnja 1993. započinju pregovori “o samo jednom pitanju: totalnom i bezuslovnom povlačenju HV i policije iza linije od 3. 1. 1992.” Time bi započelo i “faktičko razgraničenje dviju država RSK i RH”, nakon čega će se “stanovnici Gornjeg Zemunika, Smiljčića, Islama Grčkog i Latinskog, Kašića, Smokovića, Donjeg Zemunika i ostalih mjesta na teritoriju RSK, u pratnji milicije RSK vratiti na svoja razorena ognjišta”, jer od 31. srpnja u 17 sati “na teritoriji RSK neće biti više ni jednog hrvatskog vojnika ni policajca” (dok. br. 12). Takav isključivi stav vodstva “RSK” očituje se i u govoru predsjednika Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija 15. kolovoza 1993. u Okučanima, povodom praznika “Dana ustanka”, u kojemu je rečeno da je “u zapadnoj Slavoniji Republika Hrvatska mrtva, a da je tzv. suživotu odzvonio posmrtni marš”, da Srbi na tom prostoru “danas žive u novoj državi, u jednoj od najmlađih srpskih država, koja je još u nastajanju i čije granice još nisu definitivne, ali njen teritorij, barem na ovom prostoru, sigurno neće biti manji; može biti samo veći” (dok. br. 38).

Unatoč teškoćama u SR Jugoslaviji zbog uvedenih sankcija i ogromne inflacije (u rujnu 1993. inflacija u SRJ bila je 630%, a krajem 1993. vrijednost 1 DM u Srbiji iznosila je 1 milijardu dinara), Beograd je i dalje podržavao “RSK” i materijalno i u kadrovima. Čak se navodi da je “financiranje RSK za SRJ prelazilo potrebe njihove republike Crne Gore”. Najveći dio pomoći odnosio se na potrebe SVK, koja je imala slične probleme kao i u prethodnom razdoblju: “konstantan nedostatak ljudstva u svim jedinicama prve linije fronta, samovoljno i nedisciplinovano ponašanje pojedinaca na svim položajima, neuspjela opšta mobilizacija – jer su uvijek isti ljudi na položaju, veliki problemi sa pozadinskim obezbjeđenjem, posebice s opskrbom cigaretama, manje plaće vojnika od zaposlenih u civilnim ustanovama i firmama, nedostatak uniformi i obuće za borce na prvoj liniji fronta, postojanje dezertera, nedostatak koordinacije između civilne vlasti, vojske i milicije, učestala pojava pljačke i paljenja. Posebno su nedostajali stručni i visokoobrazovani kadrovi – medicinske struke, veterinarske, inženjeri elektrotehnike i mašinstva” (dok. br. 29).

Dokumenti potvrđuju da je Generalštab Vojske Jugoslavije 25. siječnja 1993. odredio pukovnika dr. Radu Tanjgu da se javi u “Biro u Beogradu” i preuzme “organizaciju upućivanja dobrovoljaca (iz Srbije u RSK) ali i druga vojna pitanja”. Opremanje i naoružavanje organizirano je “u kasarni u Bujanj Potoku”, gdje je samo u jednom danu opremljeno i naoružano “608 dobrovoljaca, a inače je kapacitet bio do 150 ljudi dnevno” (dok. br. 37). Vodstvo “RSK” znalo je da je Velebit “ključ svega”, da su ga prije “imali cijelog”, a da sada drže “samo Mali Alan i Čelavac” (dok. br. 62), što je uzrokovalo međusobne optužbe pripadnika “milicije i SVK” oko odgovornosti za gubitak položaja na toj mitskoj hrvatskoj planini.

Službe sigurnosti “RSK” procijenile su da je Hrvatska “faktor koga se u ratu sada mora respektovati”, jer je “organizovana živa sila u šest operativnih zona (to je šest veoma dobro organizovanih korpusa od kojih svaki broji šest do osam brigada)”, da ima “devet profesionalnih brigada u kojima je 18.500 vojnika”, te da “RSK u narednom periodu čeka rat”. Upozoreno je da od “ružičastih zona nisu još napadnuti Plaški, Krnjak i Caprag te da SVK mora biti maksimalno spremna”. Glede teškog naoružanja koje je Vanceovim planom trebalo biti u spremištima pod nadzorom UN-a, “komandant SVK” general Mile Novaković istaknuo je da “tenkove i artiljerijska oruđa” pod nadzorom UN-a mogu uzeti “kad god požele”. General je isticao da Srbi imaju “hrabrijih boraca nego bilo gdje”, navodeći primjer da je na “ličkom ratištu bilo onih koji su se izuvali u čarape da uhvate ustašu živog”.

Vodstvo “RSK” bilo je prilično uzdržano nakon poraza od hrvatskih snaga u rujnu u tzv. Medačkom džepu (prema jednom izvješću, prije 9. rujna 1993. u Divoselu je živjelo oko 140 stanovnika, u Čitluku 140 – 173 stanovnika, a u Počitelju oko 220 stanovnika), pa je na unutarnjem političkom planu došlo do međusobnog prepucavanja pročetničkih snaga s “oficirima” JNA i pokušaja stvaranja četničkih formacija. Vojno vodstvo “RSK” prozivano je da nema pripremljene planove za protunapad na hrvatske snage, kao što ih je 1991. imao zapovjednik Kninskog (9.) korpusa JNA general Špiro Niković, koji je pripremio operacije “Cetina” i “Dalmacija” prema Kijevu i Kruševu.

Gledajući na mogućnost izbora trenutnih ratnih ciljeva “RSK” i RS, “Ministarstvo inostranih poslova RSK” je 10. kolovoza 1993. procijenilo da je cilj Muslimana “izlazak na more, u širem pojasu

od onog koji im se nudi, zauzimanje Mostara i ovladavanje dolinom Neretve”, čime bi Hrvatskoj zadali “smrtni udarac”, a Srbima “skinuli sa leđa najopasnijeg neprijatelja”. Mišljenje vodstva Srba u Hrvatskoj bilo je da Muslimanima treba “pomoći da ostvare ovu stratešku zamisao, tako da se što više hrvatskih jedinica zadrži na ratištima oko Maslenice, Gospića, Drniša i na Perući”, a u “znak solidarnosti, RS bi mogla oživeti bojišta oko Grahova, Glamoča i Kupresa”. Smatrali su da bi “Muslimani tada lako slomili posljednju liniju odbrane Hrvata u Bosni na pravcu Gornji Vakuf – Konjic i ugrozili hrvatske položaje oko Trebinja, čime bi srpski Hercegovački korpus mogao da oslobodi srpske delove Hercegovine i da dosegne do granice avnojevske Hrvatske”. Istodobno, zaključeno je da bi “osvajanje obale od strane Muslimana dignulo Evropu na noge”, da bi “izlaskom Muslimana na Jadran, svi Hrvati južno od Neretve potražili spas u begstvu prema Crnoj Gori ili bi zatražili zaštitu srpske vojske”, a “tada bi srpska vojska zaustavila muslimansko širenje obalom i ostavila im do 50 km obale, politički bi odmah moglo da se pristupi Dubrovčanima da proglašavaju nezavisnost, uz delimični otkaz gostoprimstva došljacima iz ustaških krajeva: Imotski, Livno, Duvno, itd.”, i da bi to u konačnici bila “izvanredna situacija za Srbe”, koji bi “pokrenuli svoje istorijsko pravo na Jadran, pozivom na srednjovekovne srpske države u Dalmaciji” (još jedna povijesno neutemeljena tvrdnja vodstva pobunjenih Srba; dok. br. 33).

Na svoj način vodstvo “RSK” tumačilo je i rezolucije UN-a, navodeći da je Rezolucijom 820, koja je “Krajinu stavila pod embargo”, Vijeće sigurnosti UN-a zapravo “priznalo Krajinu kao državu, jer se pod embargo stavljaju samo države, a ne oblasti”. Istodobno, tvrdilo se da je “čitava Slavonija odvajkada bila srpska zemlja i da u granicama RSK treba biti i srpski Gorski kotar”. Radi povezivanja “srpskih zemalja” Srbi su planirali novu “srpsku magistralnu prugu”, popularnoga naziva “pruga 5 B (Bijeljina – Brčko – Banja Luka – Bihać – Benkovac)”; dakako, to se moglo ostvariti samo srpskim osvajanjem Bihaća.

Dokumenti u knjizi svjedoče o teškim uvjetima života i bezakonju na okupiranom teritoriju RH, te sudjelovanju pripadnika SVK u nedozvoljenoj trgovini s muslimanskim stanovništvom Cazinske krajine (dok. br. 62). Nastavljen je teror nad Hrvatima, ali i Srbima na okupiranom području, primjerice u Rakovici (dok. br. 8). Zbog toga je nastavljeno i iseljavanje Hrvata na slobodni teritorij RH u organizaciji UNHCR-a; primjerice, početkom srpnja otišlo je 60 Hrvata iz Medviđe, Obrovca, Zatona, Velušića, Drniša, Lišnjaka, Maovica i Bruške (dok. br. 5). Posebno težak incident Srbi na okupiranom području počinili su na području Dragović – D. Grahovljani 5. kolovoza 1993. kad su ubijena tri hrvatska policajca, a trojica su ranjena, od kojih je još jedan podlegao zadobivenim ranama (dok. br. 27).

Vojne i civilne vlasti “RSK” namjeravale su naseliti napuštena sela Kozacima. Primjerice, u općini Korenica “bilo je 10 potpuno napuštenih sela u kojima bi bio moguć život uz minimalne popravke izvjesnih stambenih jedinica i velika mogućnost naseljavanja i preko 1000 porodica na tom teritoriju”; na području općine Slunj “na čijem teritoriju bi se u ovom času bez većih ulaganja moglo naseliti preko 300 porodica”, da bi “banijski dio teritorija mogao prihvatiti i preko 10.000 stanovnika”, te da velika mogućnost naseljavanja stanovništva postoji i na drniškom području, uključujući i vrlički dio (dok. br. 29).

Dokumenti u ovoj knjizi navode na zaključak da je dokumentacija vukovarske Ratne bolnice odnesena 20. studenoga 1991. završila u arhivu JNA (dok. br. 92); da je Vojni sud Jugoslavije u Beogradu osudio 86 Hrvata “za zločine”, ali da je predsjednik Vlade (SRJ) Milan Panić “sve zločince 14. X. 1992. razmjenio” (dok. br. 92); “da je Armija stala na stranu srpskog naroda i da je odigrala presudnu i značajnu ulogu u odbrani srpskog naroda i stvaranju vojske Krajine, te da nije bilo JNA i Srbije, razume se i naroda Krajine, ne bi bilo RSK ni Republike Srpske ni vojski ovih republika” (dok. br. 132); da neke tragikomične rasprave na “Skupštini RSK” pokazuju da je vodstvo “RSK” na sve načine pokušavalo pridobiti saveznike među europskim državama. Primjerice, kad su predstavnici “opštine Zadar zatražili da im se verifikuju mandati u Skupštini RSK”, odgovoreno im je da Srbi “teritorijalne pretenzije imaju samo prema Hrvatskoj za svoj srpski etnički prostor, a da je Zadar talijanski i da ne treba imati teritorijalnih pretenzija prema Italiji, jer postoji historijsko pravo talijanskog naroda na Zadar” (dok. br. 93). U tom kontekstu može se razumjeti i čestitka “predsjednika Vlade RSK” grčkom predsjedniku na izbornoj pobjedi, u kojoj se naglašava da “Srpska vojska Krajine – srpski narod, vojska najzapadnije pravoslavne države, štiti i brani zapadne granice da bi u drugim pravoslavnim zemljama bio mir” (dok. br. 127).

Urednik knjige